

Přistěhovalci a uprchlíci - osoby ohrožené sociálním vyloučením

1. Úvod do problematiky
2. Základní terminologie
3. Sociální exkluze - klíčové dimenze sociálního vyloučení
4. Sociální inkluze
- 4.1 Přístup ČR k integraci
- 4.2 Přístup EU k integraci - Problematika nelegálních přistěhovalců a žen přistěhovalkyň
- Příklady vybraných zemí

1. Úvod do problematiky

Migrace obyvatelstva, ať dobrovolná nebo nucená, je klíčovým fenoménem celé lidské historie. Svět tak bude i v blízké budoucnosti nadále konfrontován s pozitivními i negativními faktory vyvěrajícími z mezinárodní migrace.

Neexistuje jediná evropská země, která by nebyla zasažena migračními pohyby. Zatímco přistěhovalectví je součástí národní identity a historie Austrálie, Kanady a Spojených států, evropské státy samy sebe chápou hlavně a především jako země emigrace.

„Podle odhadů žije v dnešním světě přes 150 milionů lidí mimo svou mateřskou vlast, tedy zemi, v níž se narodili nebo jejíž občanství nesou.“¹

Rozmístění uprchlíků ve světě je velmi různé. Přibližně polovina z nich odchází do rozvinutých zemí, druhá polovina pak zůstává v zemích rozvojových. Sedm nejbohatších zemí světa (Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Kanada a USA) má na svých územích asi jednu třetinu světové populace migrantů. Ročně přibývá okolo 2-5 milionů nových migrantů.

Většinu mezinárodních migrantů tvoří pracovní, ekonomicky aktivní osoby zastupující mnoho typů migračních pohybů, tedy pravidelnou migraci, smluvní pracovní pohyby, pohyby vysoce vzdělaných pracovníků i pobyty ilegální.

¹ Šišková, T.: Menšiny a migranti v České republice. Portál, Praha 2001. ISBN 80-7178-648-9. str.18

V Evropě přistěhovalci a uprchlíci tvoří 20 mil evropské populace z celkového počtu 380 mil. Migrace v současné době mění tvář evropské populace.

Přistěhovalci a uprchlíci, zejména nelegální přistěhovalci v sobě kumulují problematiku seniorů, invalidů, bezdomovců, matek v tísní či dětí v nouzi.

Mezikulturní kontakty jsou v mnohých oblastech zpravidla ku prospěchu věci. Kontaktem s příslušníky a příslušnicemi jiných národů a kultur se může i česká společnost především obohatit.

2. Základní terminologie

V textech, které se zabývají problematikou migrace a uprchlictví se používají různé termíny, které označují migrující osoby. Z tohoto důvodu zde definuji nejzákladnější pojmy a uvádím počty těchto skupin osob, pokud takové statistiky existují.

Cizinec

je osoba, která se **zdržuje legálně na území jiného státu po určitou dobu, a to v zásadě bez ohledu na kvalitu jeho právního statusu. Cizinec není státním občanem České republiky. Jedná se o kategorie cizinců: cizinci, kterým byl udělen pobyt, osoby, kterým byl udělen azyl, cizinci, kterým bylo vydáno vízum za účelem sloučení rodiny [Zákon č. 326/1999 Sb., ve znění zákona č. 217/2002 Sb. o pobytu cizinců].**

V České republice k 31.12.2004 žilo **254 294** cizinců a tvořili přibližně **2% obyvatelstva ČR**, což je ve srovnání se zeměmi Evropské unie spíše nízké číslo - ve Švýcarsku k témuž datu tvořili cizinci přibližně 20% obyvatelstva, v *Rakousku 9,5%*, v *Německu pak téměř 9%*.

Z hlediska státního občanství tvoří nejpočetnější skupinu **Slováci a Ukrajinci, potom Vietnamci, Poláci a Rusové.** [Český statistický úřad,2004]

Uprchlík

je každá osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodu rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodu příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů [UNHCR, 1996].

Žadatel o azyl

je osoba, která žádá o vstup na území dotyčného státu za účelem získání ochrany tohoto státu před výkonem jurisdikce jiného státu [Zákon č. 325/1999 Sb., ve znění zákona č. 2/2002 Sb., o azylu].

V České republice za rok 2004 požádalo o azyl celkem 5 458 osob, v roce 2003 to bylo 11 400 osob.

Azylant

je osoba, které je udělen azyl, který má stát právo umožnit, v rámci své územní svrchovanosti a výkonu své pravomoci [Zákon č. 325/1999 Sb., ve znění zákona č. 2/2002 Sb., o azylu].

V České republice byl **od počátku roku 2005** (k 30.9.) udělen azyl **170 osobám**, za celý loňský rok pak celkem 142 osobám. Stále platný azyl mělo k 30.9.2005 1 731 osob. [Český statistický úřad, 2004]

3. Sociální exkluze - klíčové dimenze sociálního vyloučení

Uprchlíci a přistěhovalci se řadí mezi skupiny, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. **Záleží také na tom, v jakém právním postavením se tyto osoby nacházejí, podle tohoto statusu se je se pak jejich míra vyloučení může lišit.**

Ty osoby, které požádají o azyl se stávají **žadatelé o azyl** a mají nárok na umístění v azylovém zařízení, nebo-li v uprchlickém táboře. Pobytových azylových táborů je v ČR celkem 10. Tyto osoby zde mohou pobývat po celou dobu řízení o udělení azylu, pokud si sami nezvolí odchod do soukromí. V tomto zařízení se o ně stará ministerstvo vnitra. Pokud jsou žadatelé bez finančních prostředků, hradí jim ministerstvo všechny náklady spojené s pobytem, včetně stravy, kapesného a lékařského ošetření. Z těchto azylových zařízení mohou žadatelé kdykoliv odejít, a to buď na vycházku či případně na propustku. **Tyto osoby jsou vyloučeni ze sociálně-kulturních možností společnosti, jsou izolováni v azylovém táboře a odkázáni na minimální finanční příspěvky. Jsou také vyloučeni z participace na trhu práce, pokud nemají v zemi již nějaké příbuzné, tak i z možnosti žít v soukromí, protože bez finančních prostředků si ho nemohou dovolit.** Děti mohou chodit do školy a jejich sociální kontakty jsou díky tomu rozšířené. V táboře

Ize také bezplatně navštěvovat jazykové kurzy. V uprchlickém táboře na severu Čech v Červeném Újezdě jsem se setkala s malou odezvou návštěvnosti těchto kurzů.

Ředitel Správy uprchlických zařízení Tomáš Haišman je názoru, že po dobu azylového řízení nejsou dobré žádné integrační nebo prointegrační faktory. To znamená, že by se neměla těm lidem dávat jakákoliv naděje na to, že tady zůstanou. (PŘES-uprchlický čtvrtletník NESEHNUTÍ / léto 2005).

Problém ovšem je v tom, že tyto osoby na rozhodnutí o udělení azylu čekají i několik let a díky izolaci v táboře se horší jejich psychický stav. Česká republika je ze strany EU kritizována za zdlouhavý průběh azylového řízení, i když azylový zákon byl již z části harmonizován s normami práva Evropské unie a ustanoveními mezinárodního práva. V praxi to znamená, že tyto **osoby na rozhodnutí o udělení azylu čekají několik let.**

Ty osoby, které pak azyl získají se stávají **legálními imigranty – azylanty** a spadají do vládního konceptu integrace. Azyl se ale ročně uděluje přibližně 100 až 150 osobám. Azylanti jsou v období po udělení azylu na dávky sociální péče, tzn., že jejich **vyloučení v dimenzi ekonomické trvá**. Co se týče bydlení, které ovlivňuje kvalitu jejich života, využívají většinou těch nejlevnější forem bydlení jako jsou ubytovny. Po nějakou dobu mohou využívat i Integrační azylové středisko Ministerstva vnitra.

Azylanti jsou při běžném hledání bydlení v obecních bytech znevýhodněni jednak tím, že obvykle nemohou prokázat, že na území obce žili trvale po určitou dobu (nejčastěji 3–5 let), nebo je k nim přístupováno jako k cizincům, před nimiž mají přednost čeští občané. V rámci Státního integračního programu jsou obce či soukromí vlastníci vhodných objektů motivováni k pronájmu bytů azylantům státní dotací - příspěvkem do bytového fondu a na infrastrukturu obce. Racionální a jisté i prospěšný záměr takové podpory bydlení azylantů však v praxi naráží na celou řadu závažných problémů.

Ty osoby, které v zemi žijí nelegálně a bez právního statutu jsou jednou z nejzranitelnějších součástí společnosti. Jsou to většinou lidé, kterým vypršelo povolení k pobytu nebo pracovní povolení. Tito lidé jsou **vyloučeni ze zdravotního systému a dalších institucí, které ovlivňují jejich šance.** Například španělská vláda začátkem roku 2005 zahájila program udělující legalizaci pobytu a německá veřejnost o tomto vede otevřenou debatu.

Klíčové dimenze sociálního vyloučení

Mezi nejdůležitější dimenze, které ovlivňují míru sociálního vyloučení přistěhovalců patří tedy především:

1. Dimenze ekonomická - vyloučení z pracovního trhu

V této rovině hrozí přistěhovalcům a uprchlíkům řada rizik, které plynou z vyloučení na trhu práce. Je to **sociální deprivace, chudoba, nižší sociální status**.

Cizinci, kteří v současnosti pracují legálně na české pracovním trhu, představují více než 3 % pracovní síly a jejich podíl by měl stále růst. Zvyšuje se ale i současně počet nelegálně zaměstnaných cizinců na českém území, jejich počet však téměř není možné odhadnout.

2. Dimenze institucionální

Tato rovina se týká především nelegální přistěhovalců. Tito lidé nejsou začleněni do systému sociálního zabezpečení, vzdělávacího systému a zdravotního systému. **V České republice tvoří početnou skupiny Ukrajínští dělníci**. Nutný předpoklad k začlenění těchto přistěhovalců do společnosti je tedy zajištění legálního pobytu.

3. Dimenze politická

V zemích kde se podíl imigrantů na celkovém počtu roste se zesilují politické a veřejné debaty k přijetí opatření, umožňujících udělení dvojího státního občanství a volebním právu.

V některých zemích tyto debaty vedou k přijetí opatření umožňující dvojí státní příslušnost imigrantům a jinde i k udělení volebního práva na místní úrovni. Například ve Švýcarsku, i když tato země nepatří do EU, byla schválena iniciativa nazvaná "**Žiji tu, volím tu**", která zaručuje politická práva cizincům v Ženevském kantonu.

4. Dimenze sociálně – kulturní, prostorová

Migrace má nesmírný dopad na život evropských měst, ve kterých v důsledku migrace roste počet obyvatel. Velkoměsta budou i nadále lákat nové migranty, především díky pracovním příležitostem. Nově přicházející se usazují především na předměstských perifériích.

Migranti, kteří se rozhodnou natrvalo usadit v dané cílové zemi, ať již po přímém, jednorázovém přestěhování, nebo dlouhodobější cirkulaci čeká složitý proces adaptace na nové podmínky v majoritní společnosti. A ta má často velmi rozdílné podoby a je podmíněna různými faktory. Jednak migranty samými, ale také i imigrační politikou země a přístupem majoritní populace k imigrantům.

Důležitou podmínkou přijatelné adaptace je znalost jazyka, schopnost komunikovat, a tak se orientovat i na obecnější a informačně hodnotnější úrovni. Znalost jazyka však obyčejně uprchlíkům chybí a tento nedostatek jim ztěžuje přizpůsobení.

Adaptační potíže vedou mnohdy k preferenci izolace, k vytváření uzavřených subkultur (v České republice to je např. vietnamská a čínská komunita). Motivací je potřeba udržet specifickou původní identity alespoň v rámci menší skupiny, uchovat zvyky, tradice, a tím i jistotu, kterou dosud poskytovaly.

Zařazení se do nové společnosti závisí také na míře sociokulturních rozdílů země původu a cílové země. Jde především o rozdíly v oblasti norem chování, obsahu rolí, odlišnosti jazyka, specifického způsobu komunikace i vzhledu.

Postoj majority vůči menšině

Je zřejmé, že jeden z největších problémů, který dnes tíží mnohé evropské země, včetně České republiky, pramení z postojů domácího obyvatelstva určité země vůči migrantům, ale také z postojů minoritních skupin vůči kultuře hostitelské země. Dochází ke střetu etnických skupin odlišných jazykově, rasově a nábožensky. Tyto rozdíly zvyšují napětí.

Příkladem může být **situace ve Skandinávských zemích**, které přijaly skupiny uprchlíků z Afriky nebo Asie – Somálci ve Finsku, Iráčané v Norsku a Švédsku apod. Tito imigranti mají odlišný jazyk a odlišné náboženství (muslimské a jiné) než jaké má nordická kultura s křesťanským náboženstvím.

Ve Finsku byla vypracována studie o integraci uprchlíků do majoritní finské společnosti v průběhu 90. let (Valtonen, 1999). **Studie byla zaměřena na skupiny Vietnamců, Kambodžanů, Kurdů, Iráčanů a Somálců**, kteří představují hlavní kulturně odlišné populace cizinců ve Finsku. Většina těchto uprchlíků se dostala do Finska v rámci humanitární pomoci OSN a jiných organizací. Ve Finsku jim bylo **poskytnuto sociální zabezpečení, vzdělání, jazyková a odborná profesní příprava** aj. tak, aby jejich integrace probíhala zdařile. Studie dokazuje, že přes tato opatření se osoby z těchto skupin uprchlíků (s výjimkou Vietnamců) **začleňují velice nesnadno na trhu práce a jsou mnohem více postihováni nezaměstnaností než domácí obyvatelé.** Důvodem je nedůvěra zaměstnavatelů k těmto cizincům, v mnohých případech se postoj zaměstnavatelů projevil jako diskriminační. Tento postoj nedůvěry má **řetězový efekt: Uprchlíci nezískávají zaměstnání**, a se prohlubuje postoj nedůvěřivý postoj veřejnosti.

4. Sociální inkluze

„Integrace imigrantů je chápána jako proces postupného začleňování imigrantů do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva, v jehož důsledku se imigranti mohou lépe podílet na životě společnosti. Proces integrace nelze chápat jako asimilaci a je třeba se vyvarovat asimilačních tendencí, zejména v oblasti kultury.“²

Podpora integrace imigrantů by měla být zaměřena zejména na mobilizaci a rozvoj vlastních schopností každého imigranta. V této souvislosti je třeba využít snahy imigrantů pro **aktivní integraci, silně přítomné zejména u druhé a dalších generací imigrantů.**

Integrace cizinců a dobrých vztahů mezi komunitami je **dlouhodobý proces a je mimo jiné podmíněn politickým a občanským dialogem** směřujícím k určitému společensky akceptovatelnému konsensu v otázce přístupu k imigrantům a postavení jejich komunit ve společnosti.

Proces integrace imigrantů lze tedy charakterizovat jako komplexní proces vzájemného a stálého působení a ovlivňování se mezi společnostmi domácího obyvatelstva a imigranty navzájem. Z určitého pohledu lze kvalitu a dynamiku vztahů mezi komunitami chápat jako vzájemné působení politických, ekonomických, kulturních, sociálních a psychologických, ve společnosti a reakce imigračních komunit na jejich obsah a význam. Způsob řešení integrace imigrantů je výsledkem vzájemné interakce mezi oběma partnery a vlivu mezinárodně - právních požadavků a standardů při zohlednění socioekonomických podmínek ve společnosti.

Rozhodující úloha při vytváření koncepce a politiky ve vztahu k integraci cizinců a rozvoji vztahů mezi komunitami spočívá na vládě. Leží na ní hlavní břemeno finančního rozhodování a realizaci zásad a koncepcí v oblasti integrace cizinců a rozvoje dobrých vztahů mezi komunitami. Vyplývá to z její primární odpovědnosti a zájmu - cíleně a systematicky se podílet zejména na regulaci migrace ve prospěch legální migrace, ochraně vlastního trhu práce, bezpečnosti země a snaze dostát mezinárodním závazkům a standardům v těchto oblastech. (*Odbor azylové a migrační politiky MVČR, 2004*)

² Odbor azylové a migrační politiky MVČR - <http://www.mvcr.cz/uprchlici>

4.1 Přístup ČR k sociální inkluzi přistěhovalců a uprchlíků

Vzhledem ke vstupu ČR do EU se předpokládá narůst počtu imigrantů, a s tím spojených integračních problémů. Přistěhovalci do ČR netvoří homogenní skupinu. Zahrnují nelegální imigranty, žadatele o azyl, uznané azylanty, cizince s uděleným dlouhodobým nebo trvalým pobytem v ČR. Z toho vyplývá, že každá skupina se do většinové společnosti začleňuje rozdílně a míra jejího začlenění a ohrožení sociálním vyloučením je jiná. Nejvíce ohrožení jsou ale imigranti, kteří se do ČR dostanou nelegální cestou.

V České republice k 31.12.2004 žilo 254 294 cizinců (2% obyvatelstva ČR). Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi je to pořád nižší číslo, ale ČR se stále více přibližuje modelu cílové země.

V posledních deseti letech převážnou většinu osob migrujících přes hranice tvoří nejčastěji cizinci ze Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Ruska a Polska. Jedná se většinou o pracovní migraci mužů (těch migruje více než žen) a u žen je to migrace za účelem uzavření sňatku nebo sloučení rodiny. V souvislosti se vstupem ČR do EU se bude zájem migrantů o ČR nadále zvyšovat. (NAPSI 2004 – 2006)

Vláda České republiky schválila dva strategické dokumenty: **Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR (1999)** a **Koncepci integrace cizinců na území ČR (2000)**.

Ze **Zásad koncepce integrace cizinců na území ČR** vyplývá, že opatření na podporu integrace cizinců musí směřovat k zajištění principu rovného přístupu a rovné příležitosti cizinců zejména ve vztahu k zaměstnání a podnikání, bydlení, vzdělání, zdravotní a sociální péči, kultuře a náboženství. Komunity cizinců jsou považovány za integrální a obohacující součást české společnosti, a za plnohodnotné partnery při vytváření multikulturní společnosti s tím, že proces jejich postupné integrace do struktur a vazeb české společnosti má své politické, právní, ekonomické, sociální, kulturní a psychologické aspekty.

Stěžejním cílem politiky vlády ČR vyplývajícím ze Zásad je postupně odstraňovat překážky, které brání cizincům v přístupu k základním lidským právům a svobodám, včetně politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv s ohledem na délku, účel a cíl jejich pobytu na území ČR a umožnit cizincům, při splnění všech podmínek a požadavků, plnou integraci a nabytí českého občanství. Velký důraz je přitom kladen na osobní úsilí, podíl i vlastní odpovědnost cizinců v tomto procesu.

Koncepce integrace cizinců v návaznosti na Zásady **konkretizovala opatření** na podporu integrace cizinců, určila cílovou skupinu, k níž tato opatření směřují, s tím, že vedle dlouhodobě legálně usazených cizinců žijících na území ČR (t.j. osob trvale a dlouhodobě usazených a azylantů) nejméně po dobu jednoho roku byli do cílové skupiny **zahrnuti i občané ČR**.

Na realizaci projektů v rámci Koncepce integrace cizinců v ČR bylo v letech 1999 - 2003 vyčleněno ze státního rozpočtu téměř 76 mil. Kč. **Projekty jsou zaměřeny zejména na:** *zajištění sociálního a právního poradenství pro cizince, realizaci kulatých stolů na podporu integrace cizinců, zpracování výzkumů a studií v oblasti integrace cizinců, prohloubení informovanosti cizinců a občanů o problematice integrace, podporu kulturního života cizinců, činnost multikulturních center a na prevenci intolerance, rasismu a diskriminace cizinců.*

Mezi hlavní cíle Koncepce integrace cizinců na území ČR patří zejména:

- přiblížit postavení legálně a dlouhodobě usazených cizinců právnímu postavení občanů ČR, přístup k politickým, hospodářským a sociálně a kulturním právům
- uplatňovat princip rovného přístupu a rovné příležitosti pro cizince zejména v oblastech jejich právního postavení, zaměstnávání a podnikání, bydlení, kultury, náboženství a jazyku, vzdělávání, zdravotní péči a účasti na veřejném a politickém životě v ČR, včetně veřejné ochrany cizinců před diskriminací
- usměrnit průběh procesu integrace dlouhodobě a legálně usazených cizinců vytvořením podmínek pro integraci
- vytvořit základní organizační, koordinační, administrativní a ekonomické podmínky pro dlouhodobou realizaci Zásad koncepce integrace cizinců na území ČR zainteresovanými orgány a institucemi a pro rozvoj jejich vzájemné spolupráce ve všech oblastech a souvislostech, v praktické i výzkumné rovině;
- podpořit boj proti nelegální migraci a ostatním nelegálním aktivitám a snižovat bezpečnostní rizika spojená s imigrací a integrací, resp. s jejich důsledky.

Národní akční plán sociálního začleňování konkretizuje strategické cíle k integraci imigrantů a pozornost tohoto plánu směřuje k těmto hlavním úkolům:

- podpora rozvoje vztahů imigrantů a většinové společnosti, včetně rozvoje vztahů mezi komunitami a prevence rasismu a xenofobie

- stanovení indikátorů a identifikace překážek sociálního začleňování a integrace cizinců a její specifika v jednotlivých krajích ČR
- zajištění právního poradenství vzhledem k pobytovým aspektům a ochraně před diskriminací a příprava cizojazyčných příruček (právních průvodců) ve vztahu k pobytu cizinců
- zajištění sociálního poradenství se zaměřením na orientaci v oblasti sociálního systému v ČR, nároků na bydlení, přístupu k zaměstnání, zdravotní péči apod.
- zajištění psychologického poradenství, zvláště azylantům a dalším zranitelným skupinám imigrantů
- organizace a podpora diskusí ke zvýšení povědomí veřejnosti o problematice sociálního začleňování a integrace imigrantů a medializace cílů v souvislosti s jejich sociálním začleněním (celoplošné veřejnoprávní prostředky, sdělovací prostředky, regionální média)
- kvantitativní a kvalitativní zlepšení zařazení tématu lidských práv a práv menšin do vzdělávání policie ČR

NAPSI se krátce zmiňuje o dalších národnostních menšinách (např. Němci, Poláci), které setrvale a dlouhodobě žijí na území ČR a nejsou v současné době ohroženy sociálním vyloučením.

Program Aktivního výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků

V souvislosti s koncepcí integrace cizinců v České republice byl v roce 2001 vládou schválen program **Aktivního výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků**. Tento program byl vládou ČR schválen usnesením č. 975 o Principech a postupu realizace pilotního projektu Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků.

Aktivní migrační politikou se rozumí souhrn opatření směřujících k zajištění rovnováhy na trhu práce. Ministerstvo a úřady práce dostávají tímto vymezením pravomoc přijímat účinná opatření, aby došlo ke změnám na trhu práce, a to jak na regionální tak celostátní úrovni. **Program má být jedním z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, kterým chce vláda čelit nepříznivému demografickému vývoji populace České republiky.** V principu jde o to, že Česká republika nabídne možnost trvalého usídlení a integrace zahraničním pracovníkům a vybere z těch, kteří o program projeví zájem. Budou stanovena kritéria, podle kterých budou uchazeči ohodnoceni a následně vybíráni – půjde o hodnocení zejména kvalifikace, dále pak předpokladů

pro integraci a přínosu pro společnost. Každý rok bude známa kvóta, kolik osob může být do programu přijato, a ti, kteří získají nejvyšší bodové ohodnocení, pak do programu vstoupí.

Co program nabízí:

- Zkrácení potřebné délky nepřerušného pobytu na území jako podmínky pro získání trvalého pobytu, a to z dosavadních 10 let na 2,5 roku.
- 30ti denní ochrannou lhůtu pro hledání nového zaměstnání, pokud cizinec neztratil zaměstnání vlastní vinou. Vzhledem k vázanosti pobytového víza na povolení ke konkrétnímu zaměstnání musí cizinec, který ztratí zaměstnání a nenajde nové tak, aby rovnou navazovalo na předchozí, opustit republiku a žádat o nové vízum k novému zaměstnání na zastupitelském úřadě ČR v zahraničí.
- Program neposkytuje žádné úlevy a výjimky pokud jde o vyřízení příslušného pobytového víza a povolení k zaměstnání.

4. Přístup EU k sociální inkluzi přistěhovalců a uprchlíků

Obecný rámec integrační politiky v EU:

Evropská Rada se zaměřuje na ráznou integrační politiku. Definuje tyto nejvýznamnější oblasti, které přispějí k rychlé a úspěšné integraci:

- *právo na sjednocení rodiny*
- *společenský statut příslušníkům třetích zemí, kteří jsou na území trvale a dlouhodobě usazeni*
- *lepší podmínky pro vstup na trh práce a k bydlení*
- *spolupráce se studenty a dobrovolníky*
- *zlepšení azylové politiky (minimální překážky pro přijetí žadatelů o azyl, příslušníky třetích zemí, osoby bez státní příslušnosti a uprchlíky)*
- *boj proti diskriminaci*
- *zaručení příslušníkům ze třetích zemí stejnou ochranu jako ostatním členům společnosti*

Země EU mají přitom svůj vlastní, trochu odlišný model, jak se snaží imigranty k integraci přimět. Každá zkouší různé metody, různé nástroje. Některé země více sázejí na integraci (Francie), jiné nechávají komunity žít vlastním životním stylem (Anglie, Nizozemí). Avšak nefunguje to nikde.

Problematika nelegálních přistěhovalců

Země EU 15 se v poslední době potýkají především s problémem nelegální migrace. Nejhorší postavení mají v dané zemi mají právě přistěhovalci s nelegálním pobytem. EU směřuje směrem k legalizaci. Některé země již svým nelegálním migrantů zajistili základní práva a přistoupili k legalizaci statusu nelegálních přistěhovalců. **Je hlavně Itálie, Řecko a Portugalsko** a v poslední době Španělsko. V následujících řádcích se budu věnovat problému nelegální migrace, protože nelegální přistěhovalci jsou nejvíce ohroženi sociální exkluzí.

V poslední době se rozpoutala velká debata v Německu, protože to tento problém řeší daleko méně než ostatní členské státy. **Nelegální migranti do země přichází z Balkánu, Ruska, Asie, Latinské Ameriky a Západní Afriky.**

Nejvíce se za legalizaci nelegálních migrantů bojovala *katolická církev*, která si myslí, že ilegální migrace stále není věcí veřejné debaty a mluví se o ní pouze za zavřenými dveřmi a mezi nátlakovými skupinami sociálních pracovníků a církevních organizací. **V zemi žije a načerno pracuje několik lidí, kteří do Německa přišli na turistické vízum a po splatnosti víza v zemi zůstali nebo jsou to lidé, kterým byla zamítnuta žádost o azyl a v zemi žijí ilegálně. Žijí tak bez zdravotního pojištění, rodiny a hrozí jim deportace. Bez dokladů a potřebných registračních náležitostí je většina nelegálních migrantů odříznuta i od zcela základních služeb, jako je zdravotní péče nebo vzdělávání pro děti. Tento problém v Německu ještě zvyšuje ustanovení imigračního zákona, který vstoupil v platnost v lednu 2005 a který zavazuje veřejné instituce jako jsou školy nebo nemocnice, aby hlásily výskyt nelegálních imigrantů úřadům sociálních věcí. Lékaři, kněží nebo sociální pracovníci kteří pomáhají lidem bez dokumentů v přístupu k základním službám jsou v nebezpečí že budou pokutováni. Představuje to bezprostřední ohrožení ilegálních imigrantů, pokud potřebují naléhavou lékařskou péči, ale strach z odhalení a deportace je odradí. V Německu se nyní**

bojuje za ustanovení ilegální migrace a zrušení postihu těch, kdo nabídnou humanitární pomoc ilegálním migrantům a zajistí jim přístup ke zdravotní péči, vzdělání pro děti a ochranu před vykořisťováním.

Zatímco diskuse v Německu se stále soustřeďuje na zdůrazňování základních práv přistěhovalců, jiné evropské státy které rovněž řeší tento problém již učinily velký pokrok. V nedávné době Španělsko - země, která předstihla Německo v několika posledních letech tím, že přitáhla ke svým břehům největší počty migrantů - začalo nabízet přistěhovalcům vyhlídku na legalizaci jejich pobytu, pokud se prokáží pracovní smlouvou alespoň na šest měsíců a pracují v zemědělství.

Experti říkají, že tento krok nejen činí život jednodušší pro ty, kdo pracovali načerno, ale také znamená evidentní prospěch pro cílovou zemi. Země jako Španělsko jsou ve svém přístupu k ilegální migraci mnohem praktičtější. Imigranti zase odvádějí platby do sociálních a daňových zdrojů, zastávají povolání, o která obvykle není zájem mezi místními a přispívají k posílení stále se snižujících křivek porodnosti.

Legalizace migrace ale čelí v Německu velkému odporu, protože mnoho lidí se bojí že to povede k velkému přílivu cizinců kteří budou brát práci Němcům, což není v zemi s nezaměstnaností nad 12 % vůbec maličkost.

Další zemí, která zlegalizovala pobyt přistěhovalců je již zmíněné Španělsko

Španělská vláda začátkem roku 2005 zahájila program udělující legalizaci pobytu pro přibližně 800 tis. nelegálních imigrantů. Žadatelé, kteří prokáží, že do země přišli v období předcházející srpnu 2004, mají pracovní smlouvu a nemají záznam v rejstříku trestů, se mohou v následujících třech měsících zaregistrovat jako daňové subjekty. státní orgány věří, že tento krok vyproští migranty z pasti černé ekonomiky.

Španělsko odmítlo kritiku ze strany opozice a ostatních evropských zemí, že amnestie činí ze země vstupní bránu pro nelegální migranty.

Cizinec s šestiměsíční pracovní smlouvou, který se registruje na místním úřadě a na úřadě sociálního zabezpečení má nárok na povolení k pobytu ve Španělsku, právo zde žít a pracovat legálně. **Cílem opatření je přinést milióny EUR, které by se jinak ztratily v černé ekonomice, do státního rozpočtu v podobě daní. Odhaduje se, že ve Španělsku žije a pracuje**

nelegálně více než milion lidí - v nejdůležitějších španělských průmyslových odvětvích, zemědělství a stavebnictví, jdou jejich počty do tisíců.

Španělský přístup ostře kontrastuje s opatřeními která uplatňují ostatní státy Evropské unie. Vláda Velké Británie např. zavedla bodový systém, který má zpřísnit imigrační kontroly a zajistit, že migrující pracovníci se zájmem pracovat ve Velké Británii budou mít požadované dovednosti.

Evropská unie plánuje zahájení konzultací se zaměstnavateli, odborovými organizacemi, nevládními organizacemi a zeměmi původu většiny migrujících pracovníků, aby mohla zpracovat integrovaný plán legální migrace. (<http://news.bbc.co.uk/>)

Ženy - imigrantky

Další oblastí, která se v současné době dostává do popředí jsou ženy – imigrantky a jejich větší participace na trhu práce. Ženy představují skoro 50 % z odhadovaných 185 milionů migrujících pracovníků, kteří posílají každoročně domů okolo stovky bilionu dolarů. Ekonomický přínos žen přistěhovalek by mohl být mnohem větší a jejich příspěvek ke globálnímu rozvoji skutečně obdivuhodný, pokud by nemusely čelit diskriminaci a nerovnému zacházení v pracovním procesu.

Například v Nizozemí by chtěli zvýšit procento pracujících žen – přistěhovalek a začali se tomuto tématu více věnovat a nizozemská agentura práce (CWI) a různé nizozemské podniky budou poskytovat personál s přistěhovaleckým původem, který bude pracovat jako poradci pomáhající talentovaným přistěhovalek z etnických menšin při hledání a udržení práce v Nizozemí. Okolo stovky zaměstnankyň CWI se přihlásilo jako dobrovolnice - poradkyně. Nizozemí chce zvýšit podíl žen-přistěhovalek na životě společnosti tak, že zahájí jednání s místními samosprávami o poskytování jazykových kursů a bude přesvědčovat místní samosprávy a podniky aby nabízely více prací k zaučení ženám.

V průběhu 18 měsíců se však nedosáhlo žádných obdivuhodných výsledků. Jen 25 procent žen tureckého a marockého původu má placené zaměstnání a proto byl rozvinut poradenský systém k získání více žen-přistěhovalek na pracovní místa.

V zemi se tedy začalo pracovat na celonárodním jazykovém akčním plánu založeném hlavně na výuce jazyka pro 240,000 starších žen-přistěhovalek, aby byly schopny absolvovat tzv. integrační zkoušku — ta se skládá z části jazykové a také z části zaměřené na kulturní aspekty jež jsou považovány za nezbytné pro aktivní občanství. Náklady na tato opatření

dosáhnou 50 millionů. Příslušná ministerstva přislíbila iniciovat akční plány, zůstává ale nejasné, kolik peněz je vláda připravena do modelu investovat.

Vedle tendencí k omezení migrace za účelem sňatků, zejména z Turecka a Maroka je vláda připravena přimět nové i starší přistěhovalce aby si doplnili integrační kursy. (Expatica News <http://www.expatica.com/>)

Státy evropské unie pravidelně řeší problematiku uprchlictví a přistěhovalctví také v tzv. Národních akčních plánech sociálního začleňování. Země EU 15 se v NAPSÍ věnují tomuto problému více, než nové členské země, a navrhují v něm různé strategie řešení pomocí různých programů. Postkomunistické země tomuto jevu čelí oproti členským státům kratší dobu a přilákali tak zatím méně přistěhovalců.

Příkladem tomu je NAPSÍ Velké Británie a Polska. V NAP Anglie je sice problém popsán obecně, ale již se zde navrhují konkrétní opatření. NAP Polska na problém nazírá spíše z obecnější roviny a věnuje spíš pozornost Romské komunitě.

VELKÁ BRITÁNIE - Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2003 – 2005

Problematice přistěhovalctví je v NAPSÍ Velké Británie věnována poměrně velká pozornost. Anglie si uvědomuje, že na jejím území žije velké procento menšin ať jazykových, náboženských, kulturních nebo etnických. V NAPSÍ je uvedeno i několik konkrétních programů, které jsou zaměřeny na přistěhovalce.

Anglie se vyznačuje širokou etnickou rozmanitostí. Lidé z těchto komunit stále čelí podstatným nevýhodám, díky jejich postavení, v mnoha oblastech.. Např. pracující lidé v produktivním věku po 26let z Pakistánu nebo Bangladéše berou zhruba v průměru o 4 % nižší příjem oproti ostatními pracujícím.

Dalším faktem je ztížení přístup imigrantů k sociálním službám. Např. Královský národní institut pro nevidomé uvedl, že zpřístupnění specifických služeb pro nevidomé lidi z etnických menšin je méně časté

Také vyšší riziko nezaměstnanosti a rozdíly mezi výdělky nepochybně vedou k dalším materiálním nevýhodám.

Specifické problémy dopadají rozdílně na různé etnické skupiny. Např., pakistánské a bangladéžské ženy mají dvakrát tak větší pravděpodobnost nezískat odbornou kvalifikaci než ženy patřící k majoritě a děti indické minority mají také zhoršení přístup ke vzdělávání.

Hlavním cílem je přistupovat k migrantům a uprchlíkům jako k rovnocenným členům společnosti, pomáhat jim rozvíjet jejich potenciál a ulehčit přístup k integraci.

Anglické prostředí se ukázalo být specifické a globální pohled na integraci uprchlíků a imigrantů se ukázal být ne příliš použitelný. Ukázalo se, že je důležitější intervence, která bude efektivnější přímo v daném prostředí.

Anglie vidí jako důležitý prvek – umožnit imigrantům přístup k bydlení a zaměstnání, zlepšit jejich jazykové dovednosti a udržovat komunikaci s většinou společnosti a porozumět její kultuře a hodnotám.

Ve Velké Británii vstoupil v platnost v lednu 2003 nový **Zákon o národnosti, imigraci a azylu**. Už z názvu vyplývá, že kromě azylové procedury upravuje také otázky související s imigrací a britským občanstvím. **Anglie také zpracovala několik národních integračních programů**, které vychází z „*National Refugee Integration Forum*“. **Důraz je kladen na sevřenou spolupráce jak s lokálními autoritami, různými ministerstvy, tak i s privátním sektorem. Díky tomu lépe monitorují a realizují integrační strategie.** Představitelé dobrovolného a soukromého sektoru vychází také z „Refugee Council and Refugee Action“ a spolupracují s organizacemi pomáhajícím uprchlíkům a s „Refugee Working Party and South London Tamil Welfare Group“. Fórum je zodpovědné za rozvoj a realizaci dohodnutého rámce a za nalezení klíče k úspěšné a komplexní integraci.

Projekt ACT - Accessing Community Training Project

Tento projekt provádí **odborné vedení a praktický výcvik pro znevýhodněné mladé lidi ve věku od 14 do 25 let. Jeho klienty kromě jiných znevýhodněných skup i imigranti.** Cílem projektu je rychle reagovat na potřeby klientů. Projekt je financován městskou radou a evropským sociálním fondem. Partneři projektu jsou např.: Rada pro vzdělávání a celoživotní vzdělávání, Rada pro sociální služby atd. **System pomoci zahrnuje alternativní vzdělávání a výcvik v kavárnách a restauracích, kde se klienti učí různým dovednostem, jako je příprava a servírování jídla.** Během prvních let zavedení tohoto projektu bylo 401 jednotlivců těžilo z tohoto systému pomoci (projekt počítal s 972 příjemci) ACT umožnil přechod k dalšímu výcviku, vzdělávání a zaměstnávání.

Program zlepšení školních výsledků u žáků z etnických menšin

Vláda se v březnu 2003 zavázala zaručit co největší možný standard vzdělání pro všechny žáky všech škol bez rozdílu.

Programy Jobcentre Plus, Highfields, Leicester

Když se zjistilo, že trvale usazené etnické menšiny plně nevyužívají lokální služeb pro ně určené, bylo nutné dostat tyto informace o službách do jejich podvědomí – **distribuovaly se informační brožury v jazyku příslušné minority, realizovali se podomní návštěvy a pomáhalo se s provozem a fungováním komunitních center měřit.**

The Race Equality Strategy

Návrh strategie byl připraven ve spolupráci se zástupci příslušných vládních organizací, se zástupci příslušných etnických menšin a komunit a neziskových organizací. Jejím cílem je pokrýt celou škálu problémů, které měly dopad na běžný denní život občanů různých etnických menšin, bez ohledu na to, jestli je tato politika prováděna v britské vládě nebo na lokální úrovni. Cílem je poskytovat prostředky pro obce a neziskové organizace – speciálně pro ty, které reprezentují etnické menšiny – aby se mohly podílet na rozvoji a realizaci této strategie.

POLSKO – Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004 – 2006

V posledních letech se počet imigrantů a uprchlíků zvyšuje. V Polsku žije **okolo 34 tisíc imigrantů**, z tohoto počtu 2/3 žijí v Polsku 12 měsíců nebo déle. 1/3 se v Polsku zdržuje od 2 do 12 měsíců. **To znamená, že i Polsko se stalo cílovou zemí migrace.**

Při diskuzích o formě právní úpravy bylo od samého počátku preferováno řešení otázky uprchlíků komplexně v rámci jediného zákona o cizincích. V květnu 2001 a 2003 byla uskutečněna velká novelizace tohoto zákona, která reagovala především na schválení rezoluce Rady EU z roku 1995 o minimálních garancích azylového řízení.

V současné době se jeví legislativa regulující proces až do získání statusu uprchlíka dostačující. Složitější **problém však představuje nedostatek právní úpravy pro období po získání statusu uprchlíka. Jedná se o problematiku bydlení, získání zaměstnání, škol pro děti apod. V širším smyslu jde o problém společenské a kulturní integrace uprchlíků do polské**

společnosti. Problém uprchlictví je totiž legislativně vyřešen pozitivním rozhodnutím ve věci udělení statusu.

Začlenění uprchlíků a imigrantů v Polsku

Této problematice je v **Národním akčním plánu sociálního začleňování na léta 2004 – 2006** věnován relativně malý prostor. I když nyní v Polsku získá status uprchlíka poměrně malý počet lidí, dá se předpokládat zvýšení počtu takovýchto lidí. V této souvislosti se plánuje specifická cesta realizace a monitorování procesu začleňování této skupiny lidí. Začlenění se týká pouze těch uprchlíků, kteří neuzavírají manželství, pouze kvůli polskému občanství. **Pomoc má podobu různých kurzů – výuku jazyka, zdravotní péče, adaptaci ve společnosti a práci. Pomoc je realizována prostřednictvím individuálních programů, které definují délku trvání procesu začleňování, množství a formu pomoci, která se odvíjí od situace uprchlíka a jeho rodiny.**

V národním akčním plánu je největší prostor věnován *Romské populaci*, protože ti tvoří nejpočetnější minoritu.

NAPSI také hovoří o **integraci národnostních menšin**. V Polsku se ale problém sociálního vyloučení etnických a národnostních menšin týká opět především Romů. Vzhledem k tomuto faktu se tedy *cílenou skupinou pro začlenění staly Romové*. Proto byl v Polsku Radou ministrů přijat v srpnu 2003 „Program pro Romskou komunitu“. Současně s tímto programe byla pozornost věnována i dalším vyloučeným komunitám ve stejné lokalitě. Důvodem bylo zamezení sporu mezi nejchudšími, ať romského či neromského původu, kteří žijí společně v dané lokalitě.

Program se zaměřil např. na snížení nezaměstnanosti (prostřednictvím vzdělávání a poradenstvím), zvýšení úrovně vzdělání, zlepšení bytových podmínek

Předpokládaná realizace programu je do konce roku 2014. Program bude financován státem s podporou lokálních regionů

V květnu 2004 Rada ministrů přijala **Národní akční plán proti diskriminaci, xenofobii a netoleranci**. Program je realizován ve spolupráci s vládními autoritami a nevládními organizacemi

a soustředí se na oblast vzdělávání, legislativy a prevenci. Byl také proveden výzkum, který by měl popsat rozsah xenofobie a rasismu a antisemitismu.

Národní akční plán se také zmiňuje, sice pouze krátce, o dalších iniciativách: „**Strategie rozvoje vzdělávání litevské minority v Polsku**“, která byla přijata v roce 2002. Národnostní menšiny – jazykové, kulturní, náboženské, jsou taktéž cílovou skupinou programu začleňování.

Literatura a prameny:

Cousseyová, M.: Rámec integrační politiky. Rada Evropy, Praha 2000. ISBN 92-871-4341-2

Šisková, T.: Menšiny a migranti v České republice. Portál, Praha 2001. ISBN 80-7178-648-9

<http://www.migraceonline.cz>

http://www.europa.eu.int/comm/employment_social

<http://www.varianty.cz>

<http://www.diskriminace.cz/dp-migrace/>

http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/cizinci_v_cr

<http://www.cizinci.cz>

http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_pl_2004_en.pdf

http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf

<http://www.dwp.gov.uk/publications/dwp/2003/nap/nap.pdf>

<http://news.bbc.co.uk/>

<http://www.expatica.com/>